

Il quadrin didactic – access a la didactica da linguas

■ Il 2002 han ils dus docents da didactica Rico Cathomas e Werner Carigiet publictà in'introducziun en la didactica da linguas entitulada «Il quadrin didactic». Quest'ovra cumbinescha elements linguistics cun principis da la didactica generala ad in model complexiv da la didactica da linguas. Punct da partenza furman las quatter capacitads linguistics ed ils tschintg fin set nivels linguistics. Quels vegnan colliads ad ina «rait linguistica». Mintgin dals 20 fin 28 champs che resultan sin la surfatscha sura dal quadrin po vegnir emplenì cun activitads d'emprender. En in segund pass vegnan vitiers principis ch'èn sa cumprovads en la didactica generala. Igl èn quai las otdumondas fundamentalas da la didactica tenor Jank/Meyer (che furman il fund dal quadrin), ils sis nivels da complexitad tenor Bloom e las quatter furmas d'elavuraziun tenor Bruner. En in ulteriur pass vegnan quests elements cumbinadas cun il model d'acquist d'ina (segunda) lingua tenor Cummins. Ils quatter champs dal model da Cummins furman las duas surfatschas vesavilas davantvart dal quadrin cumponì a fin.

sunala) sin fitg paucs grafems, ma er la suaivladad da fixar e conservar patratgs sur generaziuns.

Las quatter capacitads linguistics tadlar, leger, discurre e scriver represchentan quatter access pussaivels a la lingua che pretendan dal scolar/da la scolara differents abilitads fisiologicas ed intellectualas. Las quatter capacitads linguistics pon vegnir repartidas mintgamaì en duas gruppas: tenor lur funcziun (recepìr e producir) e lur caracter (auditiv/oral e visual).

Las quatter capacitads linguistics

Tadlar/chapir cun tadlar signifitga d'enconuscher, differenziar e recepìr suns linguistics. Chapir cun tadlar è fitg savens collià cun abilitads na-linguisticas/nunverbalas (mimica, gestic, cumportament e.u.v.). Il tadlar è bain quella capacitad linguistica, cun la quala nus vegnin confruntads il pli savens. Ella furma la basa per pudair acquistar tut las autras capacitads linguistics. Si'impurtanza vegn plitost sutvalitada en l'instrucziun da lingua usuala. Igl è evident che scolars/scolaras cun difficultads en il sectur dal tadlar mussan, quasi sco consequenza logica, er problems en autras capacitads.

Leger è l'abilitad d'enconuscher, recepìr, differenziar e reproducìr (dad aut u da bass) segns linguistics visuals. Il leger pretenda – tenor reglas – l'abilitad d'attribuir senn a segns e signals grafics e da construir senn. Spezialmain il leger dad aut è collià fermamain cun la capacitad «discurre».

Discurre vul dir producir successiuns da suns linguistics orals/acustics cun senn e muntada. Discurre è in process fisiologic autamain complex, nua ch'il sistem da regulaziun neuronal dal pledader pronunzia «ordavant» ils suns da producir e controlllescha questa producziun cun tadlar.

Scriver è in recodar patratgs en symbols grafics vesavils. Scriver è ina sort da discurre cun segns grafics, als quals vegnan attribuids suns linguistics e senn. Scriver è in process linguistic-spiertal autamain complex sin differents nivels da complexitad. L'aspect central dal scriver è la reducziun d'ina immensa quantitad da suns en lur pli diversas colurs (p.ex. pronunzia per-

Livels linguistics			Capacitads linguistics				
			tadlar	leger	discurre	scriver	
CUNTEGN	Livels da la muntada da texts e peds (semantica)	Textematica	1	2	3	4	3) p.ex. raquintar in text
		Lexematica	5	6	7	8	6) p.ex. chapir peds grevs cun leger
FURMA	Livels da la structura dals peds e da las frusas (grammatica en il senn pli stretg)	Sintagmatica	9	10	11	12	9) udir sch'ils peds èn ordinads endretg en ina frasa
		Morfematica	13	14	15	16	16) p.ex. conjugiar verbs
		Fonematica	17	18	19	20	19) p.ex. pronunzia
MUSICA	Livel da la musica da la lingua	Prosodia	21	22	23	24	20) p.ex. ortografia 24) p.ex. interpuncziun
ADIEVER	Livel da l'adiever adattà da la lingua (cura poss jau dir tge, co ed a tgi?)	Pragmatica	25	26	27	28	27) p.ex. inscinar in text

La «rait linguistica» che furma la surfatscha sura dal quadrin.

linguistics semantics e formals – er sch'ella stat en in tschert connex cun quels. Ella furma la «musica» ed il «ritmus» da la lingua e contribuescha ina buna part a sia caracteristica sonora. La prosodia sa manifestescha surtut en la lingua discurredda «pronunziada», segna ed influenzescha dentant er la lingua scritta ch'è prosodicamain blier main differenziada (segns d'interpuncziun).

Ils nivels linguistics

Ils tschintg fin set nivels linguistics reflecteschan la divisiun linguistica da la lingua:

Cuntegn e senn (texts e lexicon): Quai è il nivel linguistic dals texts e dals peds (lexicon) discurredds e scrits. En il center na stat qua betg lur furma exteriura, mabain lur signifitaziun, lur semantica. I sa tracta qua da la recepziun/chapientscha (tadlar e leger) e da la producziun (discurre e scriver) da texts e peds auditivs/orals e scrits. Aspects formals e structurals n'èn qua betg relevants, uschè ditg che la muntada dal messadi e la construcziun interna (p.ex. d'in text) po vegnir eruida. Qua vegn exercità ina premissa indispensabla da l'abilitad linguistica, numadamain da savair attribuir/emplenir peds e texts cun senn e muntada – u curt e bain: chapir e sa far chapir.

Structura dal pled/da la construcziun (furma e grammatica): Ils dus nivels morfematica e sintagmatica furman quai ch'ins pudess numnar «structura da la lingua» u «grammatica». Els s'occupan surtut cun dumondas da la cumposiziun formala dals elements da la lingua e lur organisaziun resp. cun las reglas formals e convenziuns da la lingua. La morfematica s'occupa, per dir uschia, da l'architettura dal pled, q.v.d. da la cumposiziun e transfurmaziun dal pled tras elements da furma (conjugaziun, singular-plural tar substantivs ed adjectivs e.u.v.). La sintagmatica sa deditgescha a l'architettura da la frasa (sintaxa), q.v.d. a la repartiziun e cumbinaziun dals peds entaifer la frasa.

Suns e symbols (fonematica): La fonematica furma la colliaziun tranter ils nivels formals (morfematica e sintagmatica) e la «musica da la lingua» (prosodia). I va qua per la correspondenza tranter il sun acustic e ses simbol grafic. Ils champs ils pli enconuscents da la fonematica represchentan bain l'ortografia ed il leger (dad aut). Omadus champs èn grevs da dumagnar, essend che l'immensa quantitad da suns d'ina lingua sto vegnir reducida a be 24 symbols grafics da noss alfabet. I sto dentant vegnir resguardà che la fonematica è d'impurtanza eminenta surtut en ils secturs dal tadlar (distincziun da suns) e dal discurre (articulaziun).

Melodias, pausas, pronunzia ed auter (prosodia): La prosodia stat «sur» ils nivels

linguistics semantics e formals – er sch'ella stat en in tschert connex cun quels. Ella furma la «musica» ed il «ritmus» da la lingua e contribuescha ina buna part a sia caracteristica sonora. La prosodia sa manifestescha surtut en la lingua discurredda «pronunziada», segna ed influenzescha dentant er la lingua scritta ch'è prosodicamain blier main differenziada (segns d'interpuncziun).

Diever adequat da la lingua en il context (pragmatica): La cumpetenza pragmatica cumplettescha ils nivels linguistics preschentads fin qua. La pragmatica pretenda da savair far diever da frusas/texts a moda comunicativa e cumpetenta en differents contexts. Differents contexts dumondan differents abilitads linguistics ed i dovra in'abilitad specifica per savair tge register da lingua che sto vegnir elegi en tge domena linguistica. Il nivel da la pragmatica segna la transiziun da la linguistica pura ad ina linguistica pli applicada che resguarda pli fermamain il context ed ils acts linguistics. Ella ha tranter auter er furmà la basa teoretica per l'uschenumnada «vieuta comunicativa da la didactica» ch'ha empruvà da tschentar la comunicaziun en il center da l'instrucziun da linguas.

Otdumondas fundamentalas da la didactica

Las otdumondas fundamentalas tenor Jank/Meyer furman in access cumprovà a la didactica generala:

Tgi? Dumondas da relaziun (scolars/scolaras, magister/magistra) e lur interenziun: Preconuschienschas, fermezzas, deblezas; biografia, stils d'emprender; furmas d'interenziun, clima, direcziun da classa e.u.v.

Tge? Dumondas dal cuntegn: Tge materia/tema elegei jau? Tge prioritads dun jau a tge? Tge connex vi jau render vesavels? e.u.v.

Co? Dumondas da la metodica (furmas d'elavuraziun): Furmas da represchenta-ziun, referat d'instrucziun, lavur individuala u lavur en gruppa, inscenzaziun, simulaziun, manar diari, gieu, gieu da rollas, plan da l'emna, princip dals pass pitschens, lavur da project, inductiv, deductiv, contextualisà, immersiv (= instrucziun dal rom en ina lingua estra) e.a.

Per tge? Dumondas da finamira: Tge savida e tge cumpetenzas duai vegnir cuntanschì? Sin tge stgalim da savida èn las finamiras d'emprender da chattar?

Pertge? Dumondas da giustificaziun: Pertge vi jau cuntanscher questa savida e betg in'otra?

Cun tge? Dumonda dals meds: Tge meds auxiliars sco p.ex. dissegns, projectur, videos, tavla, computer vegnan duvrads?

Nua? Dumondas dal lieu: Tge infrastruttura? Instrucziun en la stanza da scola, aula, suler; eventualmain instrucziun or en il liber u en in'interpresa e.u.v.? (surtut impurtant per furmas d'instrucziun avertas).

Cura? Dumonda dal temp: En tge vegliadetgna, sin tge stgalim da scola poss jau «purta» la materia (è la materia adattada a l'adressat)? Quant detaglià? Da tge temp da la lecziun, dal di, dal mais, da l'onn?

Ils sis nivels da complexitad da las finamiras d'emprender

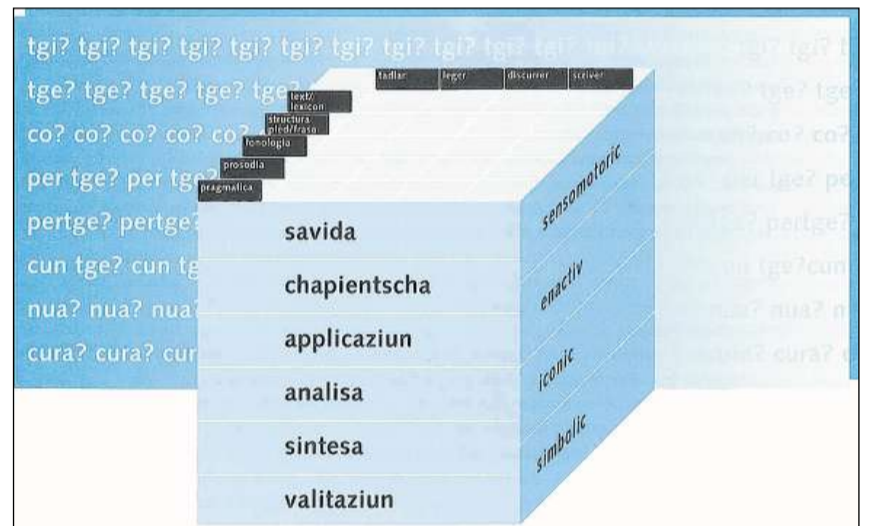
En connex cun sias retschertgas ha Benjamin Bloom constatà che radund dus terz da tut las finamiras d'emprender en scola èn, dal punct da vista cognitiv, relativamain nunpretensiusas. Bloom ed auters postuleschan ina diversificaziun ed operaziunalisaziun da finamiras d'emprender e proponan perquai ina taxonomia dals sis nivels da complexitad per finamiras d'emprender. Il nivel da pretensiu crescha da stgalim a stgalim:

1. Savida (prestaziun da memoria e da reproducziun);
2. Chapientscha (p.ex. savair resumar insatge cun agens peds);
3. Applicaziun (p.ex. savair transferir ina re-

BICS e CALP: il model d'acquist d'ina (segunda) lingua

En connex cun la cumpetenza linguistica distingua Cummins il diever da lingua quotidian ed elementar (BICS) ed il diever da la lingua sco utensil dal patratgar verbal (CALP).

Tar ils uschenumnads *BICS* (basic interpersonal communicative skills) sa tracti surtut da communigar uschia ch'ins vegn chapì. Quai è l'uschenumnada «face-to-face communication», nua ch'ils partenaris da discussiun sa movan en in rom da context e referenza enconuscent ad omadus partenaris e che na pretenda betg blier puncto elavuraziun linguistica dals messadis.

Ils differents principis da la didactica generala.

gla sin in auter fatg); 4. Analisa (p.ex. savair divider in text en ses elements principals); 5. Sintesa (savair componer singuls elements ad in construct logic); 6. Validaziun (p.ex. savair dilucidar a moda critica in fatg sin fundament da las experienschas fatgas, mussar avantatgs e dischavantatgs).

Las quatter furmas d'elavuraziun dals cuntegns d'emprender

Cumplettond las ponderaziuns classicas da Jérôme Bruner postuleschan Cathomas/Carigiet quatter furmas d'elavuraziun dals cuntegns d'emprender:

Represchenta-ziun sensomotorica: Essend che la lingua è er in product dal svilup dal moviment, pia da la motorica, duessan cuntegns d'emprender er pudair vegnir percipids a moda sensuala, sensomotorica e lubir connotaziuns cun tut ils senns. Dar il num a chaussas signifitgescha da percepir ellas a moda acustica, tactila e cun il gust, quai signifitgescha dentant er da pudair integrar e connotar ellas sur il moviment dal corp. La lingua, chapida qua en ses senn il pli vast, è il product da l'integraziun sensorica e motorica.

Represchenta-ziun enactiva: Tar la represchenta-ziun enactiva lavura la persuna ch'empranda directamain vi dal u cun l'object. Ella vegn confruntada cun fenomen e situaziuns e sto empruvar da surmuntar quels «a moda pratica». L'object/il problem vegn tschiffà cognitivamain cun agir.

Per l'acquist da lingua signifitgescha quai ch'ils scolars/las scolaras duessan pu-

Da l'otra vart datti in'abilitad linguistica cognitiv-academica, l'uschenumnada *cognitive academic language proficiency* (CALP). La lingua è qua blier pli explicita, precisa e complexa. En il context da la scola e da l'instrucziun è CALP per regla, ma betg adina, affiliada a l'abilitad da leger e da scriver.

Cummins gruppescha l'acquist da questas abilitads linguistics en quatter champs cun las suandantas caracteristicas: Champ 1 *Contextualisaziun* (BICS): contextualisà, pretensius bassas. Champ 2 *Exercitar*: decontextualisà, pretensius bassas. Champ 3 *Transfer*: contextualisà, pretensius autas. Champ 4 *Atgnas ovras linguistics* (CALP): decontextualisà, pretensius autas.

Resumond e simplifitgond po vegnir constatà: ils BICS furman las abilitads fundamentalas da la comunicaziun e vegnan acquistads en ca. 2 fin 4 onns. Tar ils CALP sa tracti percenter d'abilitads linguistics cognitiv-academicas che dovran per regla blier dapli temp (5 fin 9 onns).

La preschenta-ziun:

Rico Cathomas, Werner Carigiet: Il quadrin didactic. Introducziun ad ina didactica generala da linguatg(s). Aarau 2002.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=387
www.chatta.ch

<ul style="list-style-type: none"> - MUSSAR L'AGEN AMBIENT (CHAMP DA MUSSAR) - CHAPIR - VESAIR/SENTIR IL SENN - DAR SENN A LA(S) LINGUA(S) <p>CHAMP DA BICS</p>	<ul style="list-style-type: none"> - VESAIR IL SENN - REPETER - EXERCITAR, APPROFUNDAR - CONSOLIDAR <p>CHAMP D'AUTOMATISAZIUN</p>
<p>(PLI) CONCRET</p>	<p>(PLI) ABSTRACT</p>
<ul style="list-style-type: none"> - TRANSPONER SIN NOVAS SITUAZIUNS/NOVS CAS PLI COMPLEXS <p>CHAMP DA TRANSFER</p>	<ul style="list-style-type: none"> - PENSAR/CREAR/PRODUCIR INSATGE - NOV, INSATGE AGEN <p>CHAMP DA CALP</p>

Ils quatter champs dal model da Cummins.